

מו"ר הרב צבי שכטר

ראש ישיבה וראש הכולל ע"ש מרדכי ועדינה כ"ץ

בדיני כסף ושוה כסף

א] מבואר במשנה בכורות (מט:): דבכהת"כ שוה כסף דינו ככסף חוץ ממחצית השקל. ובברייתא שמה בגמ' (נא.) הוסיפו עוד שני יוצאים מן הכלל, דגם לפדיון מע"ש בעינן (מן התורה) דוקא כסף שיש עליו צורה, ולקנות עולת ראייה בעינן (מדרבנן) שיקנה בדוקא בכסף ולא בשו"כ.

ועי' ש"ך ליו"ד הל' ריבית (קס"ה סק"ח) שהביא מבעל התרומות שאף שנחלקו הפוסקים (בחו"מ סי' שס"ט) עד היכן מגעת דינא דמלכותא דינא, אכן ד"ז מוסכם הוא לכו"ע, שלידון כסף (בנגוד לשו"כ) בעינן שיהיה המטבע טבוע תחת חסות הממשלה.

ובקשר לדין זה יש חילופי דעות בין הרמב"ם להראב"ד (פ"ד ממע"ש הי"ד) אשר כנראה תלוי בחילופי הגרסאות שבגמ' ב"ק (צז:), [עיי"ש בש"מ], באיזו מדינה הדבר תלוי, כגון, אם מישהו עומד בנוא יארק ופודה מע"ש שיש לו ביוהאניסבורג במטבע שיש לו בא"י, באיזה מטבע יכול לפדות, במטבע אמריקאי או ארץ ישראל. כלומר, האם ענין זה (שהמטבע צריך להיות מוכר מטעם הממשלה להיחשב ככסף, מכח כלל דינא דמלכותא דינא) תלוי במקום הגברא הפודה, או במקום שבו נמצא הכסף. אבל זה מוסכם לשתי הדעות שאין הדבר תלוי במקום שבו נמצאים הפרות. ודבר רגיל הוא שהרבה בנ"א יש להם פרוטה חמורה (ארץ ישראלית) הנמצאת באיזה מקום בא"י, ומשתמשים בו לפדות מע"ש שיש להם באמריקא בשעה שהם (הגברא הפודה) ג"כ עומדים באמריקא, ובדבר הזה נחלקו הראשונים (עפ"י שינוי גרסאותיהם) אם זה נכון א"ל. אכן במקרה שמישהו פודה מע"ש שיש לו וכל שלשתם, (כלומר, הגברא הפודה, המטבע וגם הפרות), עומדים באמריקא והמטבע הוא ארץ ישראל, אז לכו"ע א"א לפדות בו, שהרי דינו כשו"כ ולא ככסף.

ב] והנה יש מן הסוציאולוגיים שהיו סבורים לומר שכל המושג של "מטבע" דבר רע הוא, אשר חדשוהו בנ"א בכדי לאפשר להם לאסוף הון רב. ונראה שלפי השקפת תורתנו אין זה נכון. דמבואר בתורה (בפ'

וישלח) ויחן את פני העיר, שיעקב אבינו הוסיף חן לעיר שכם, ולפי דיעה אחת במס' שבת (לג): כונת הפסוק לומר שמטבע תיקן להם, ונחשב ד"ז למעליותא, ולא ח"ו לגריעותא. ועי' גמ' פסחים (נד:) ת"ר ג' דברים עלו במחשבה ליבראות, ואם לא עלו – דין הוא שיעלו וכו' וי"א על המטבע שיצא. וכן נראה מוכרח מתוך ההלכה ג"כ, דמאחר שיש בהל' שלמצות מחצית השקל בעינן דוקא כסף ולא שו"כ, (ודין דאורייתא הוא זה, כמבואר בתשו' אגרו"מ חיו"ד ח"א סי' ק"צ, ד"ה ולולא דמסתפינא), וכן לפדיון מע"ש הצריכה ההלכה דוקא כסף שיש עליו צורה, הרי שבעולם האידיאלי – בכדי לקיים מצוות הבורא, בעינן שיהי' שמה מושג של מטבע. [ועי' כל זה בחזו"א חיו"ד סי' ע"ב אות ב.].

ג] ומזמן הגאונים נהגו ליתן כסף לצדקה סביבות היו"ט דפורים זכר למחצית השקל, שבאחד באדר היו משמיעים על השקלים. והנה גאוני בבל התנגדו לחידוש מנהגם זה של גאוני א"י בחששם שאולי יתכוון אחד מהתורמים להקדיש כספו באמת בתורת מחהש"ק, ואז לא יוכלו להשתמש בו לצדקה, כי כהקדש יחשב. או אפילו לא יתכוון לשם הקדש, עכ"פ נראה הדבר כאילו יש לפנינו הקדשת מחה"ש. ודומיא דמאי דמבואר בפסחים (נג.) ובשו"ע או"ח (סי' תס"ט) שאסור לו לאדם לייחד בשר ולומר בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לק"פ. ואף ה"נ הרי מבואר במשנה (סוף שקלים) שהמקדיש שקלים בזה"ז (אף שאין ביהמ"ק קיים) ה"ז קודש. וגאו' א"י יישבו מנהגם המחודש בטוענם, ששמה במשנה מבואר שלדעת ר"ש, המפריש ביכורים בזמן שאין ביהמ"ק קיים, אינם קודש, ובירושלמי שמה מבואר שהלכה כר"ש, וגם מבואר שמה (לפי גרסתם) שאף במחצית השקל נמי אית לי' לר"ש הכי, שהמפריש מחצה"ש בזה"ז – אפילו נתכוון באמת להקדישו, שאין אותו הכסף נתפס בקדושת מחה"ש. אכן מפני טענת גאוני בבל מן הנכון לדקדק ולכתוב על קופסת מחה"ש [וכן להתכוון לכך], שכל זה הוא רק זכר למחה"ש, ולא מחה"ש ממש. [ועי' כל זה בס' עיונים ומחקרים מאת הררש"ח קוק, ז"ל.].

ועיין רמ"א (לאו"ח סי' תרצ"ד ס"א) שנהגו ליתן ג' חצאי שקלים מהמטבע היוצא באותה מדינה. והנה דעת החת"ס בתשובותיו (הו"ד בפ"ת ליו"ד סי' ש"ה סק"ז) שבכסף של נייר קיימת אפשרות שאין דינו ככסף אלא כשטר, וממילא בזמן שביהמ"ק הי' קיים, לא היו יכולים לצאת י"ח מצות מחה"ש בזה, כי למחה"ש בעינן דוקא כסף, ואפי' שו"כ לא מהני,

וכ"ש דשטרות לא מהנו. ומה"ט יש הרבה שמדקדקים (בתענית אסתר) ליתן בדוקא מטבעות, ולא כסף של נייר. ובמקרה שאין להם מטבעות, יכניסו אל תוך קופסת-הצדקה כסף של נייר ע"מ להחליפו על מטבעות (באותו שיווי), ואח"כ, בכדי לקיים המנהג של זכר למחה"ש, יתרמו בדוקא מאותם המטבעות לצדקה. ויש מקום לערער על הנהגה זו, שזה גופא שמדקדקים כ"כ במנהג הזה של זכר למחה"ש ליתנו בדוקא באותו האופן ממש שהיו מקיימים את המצוה בזמן הבית, דזה גופא מעורר אצל הרואה החשש – שנראה באמת כמקדיש אותו הכסף למחה"ש, ולא סתם שנותן צדקה לשם זכר למחה"ש.

ועוד, דמבואר בגמ' ערכין (ו.) מהתוספתא, דבאומר סלע זו לצדקה, עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה, משבאת ליד גבאי אסור לשנותה, ובתוס' שמה ב' ביאורים, ולדעת כמה ראשונים כונת לשנותה היינו – להחליפה באחר. וכאן, במטבעות הנמצאים בקופסת הצדקה יש סברא לומר שמאחר שיצאו מתח"י התורם, דחשיבי כהגיעו ליד גזבר, ואסור לו להחליפם סתם באחר לטובת עצמו, אא"כ יתרום עכ"פ מקצת כסף לצדקה עבור ההחלפה, דאז ענין ההחלפה הוא לצורך הצדקה, ושרי.

ד] וערמ"א ליו"ד (סי' ש"ה סוף ס"י) שהביא מתשו' הריב"ש, דאין האב יכול לפדות ע"י שליח, וגם אין בי"ד פודין אותו בלא האב, ועיי"ש בבהגר"א (ס"ק י"ז) שכ"ז הוא תמוה ... שאינו אלא חוב בעלמא ... וכי הפורע חובו של אחר אינו נפטר הלואה וכו'. ובאחרונים דנו בפורע חובו של חברו, אם החוב פרוע באמת, או רק דנימא שזה (הפורע) נותן כסף זה במתנה להמלוה, אלא שיש כאן אומדנא דמוכח שמתנה זו על התנאי היתה, דהיינו, על מנת שימחול המלוה את חובו להלוה, אבל לא שהחוב נפרע באמת, ובפשוטו לא שייך ענין מחילה בפדה"ב, כלומר, שהבי"ד יתנו מתנה להכהן ע"מ שימחול את חוב הפדיון, עי' מזה בתוס' כתובות (נו:) באמצע ד"ה הרי זו, ובמהרש"א שמה.

ויש שרצו להוכיח שהפורע חובו של חברו שפיר חשיב כפרעון, [ולא רק כאומדנא של מחילה, וכנ"ל], מהא דתנן בנדרים (לג.) שבציור של מודר הנאה מחברו, רשאי הלה להיות שוקל לו שקלו, ואם נימא שא"א לאחר לפרוע חוב שאינו שלו, ורק מכח מחילה הוא, מה שייך להיות מחילה על מצות מחה"ש. אכן נראה שאין מזה הוכחה. דהיה נראה לומר דאין גדר מצות מחצית השקל לפרוע חוב שיש לו כלפי הקדש, אלא

להקדיש סכום זה בקדו"ד למזבח עבור קרבנות הצבור, ובגמ' (תמורה י ע"א) הרי למדו מן הפסוקים שיש מושג כזה של מקדיש ע"מ שיתכפר בו חברו.

ה[ושמעתי בשם רבנו הגריד"ס, ז"ל, שקיימת אפשרות לומר שבנקודה זו נחלקו חנן וחכמים סוף מס' כתובות (קז:): במי שהלך למדה"י ועמד אחד ופרנס את אשתו דלחנן איבד את מעותיו, ואין הבעל חייב לחזור ולפורעו כשיחזור ממדה"י, ואילו לחכמים (שמה), ישבע כמה הוציא ויטול. דהנה קיי"ל (חו"מ רס"י ק"ל) דבמלוה את חברו ע"י ערב, ולא היו מעות ללוה, ופרע הערב, שמחוייב הלוה לחזור ולפרוע לערב כל מה שפרע בשבילו, דכך הוא הדין, שמאחר שהערב עשה הפרעון עבור הלוה, מתחייב הלוה לחזור ולפרוע. ובאחר דלאו ערב, אי נימא שבפורע חובו של חברו שהחוב פרוע, שפיר ניחא טעמא דחכמים, שהבעל חוזר ומתחייב לשלם לאחר על כך שעשה הפרעון עבורו. אבל לחנן, הפורע חובו של חברו – אינו פרוע, אלא רק שנחשב כמתנה על התנאי שימחול להלוה, וממילא לא חל כאן הדין המבואר לגבי ערב, שמי שעושה פרעון עבור הלוה, שמתחייב הלוה לחזור ולפרוע לו בחזרה, שהרי לא נעשה כאן פרעון.

ועי' משנה נדרים (לג.) שהמודר הנאה מחברו שוקל לו את שוקלו ופורע עבורו חובו, ובגמ' שמה הובאו דברי ר' הושעיא, שדין המשנה רק נכון אליבא דחנן, דאילו אליבא דחכמים, שהלוה מתחייב לחזור ולפרוע לזה שפרע עבורו, וכאן – הרי המדובר הוא שהלוה אינו חוזר ומשלם למודר, נמצא שהמודר הנהנה. משא"כ אליבא דחנן, שאין הלוה מתחייב לחזור ולפורעו, מה שהרויח הלוה סכום זה נחשב כגרם הנאה, עיי"ש בר"ן. ולפי"ז, אע"פ שהמשנה אזלא אליבא דחנן מכ"מ שוקל לו שוקלו, דאין מצוה זו (של מחה"ש) בבחינת פרעון החוב אלא בבחינת הקדשת השקל, וכאן במודר הנאה – הר"ז בבחינת מקדיש ע"מ שיתכפר בו חברו.

אכן ע"פ פשוטו נל"פ אחרת במחלוקת זו של חנן וחכמים, עפ"י דברי הש"ך ובהגר"א להל' פדה"ב (הנ"ל), דזה פשיטא לכו"ע שהפורע חובו של חברו שנחשב החוב כפרוע, ואעפ"כ אין מן ההכרח לומר שבגלל זה יתחייב הלוה לחזור ולפורעו לזה שפרע עבורו, דמהיכי תיתי נימא כן, ומה שכן הוא הדין בערב שפרע עבור הלוה, זהו מפני שכן הי' מובן מאליו בשעה שהסכים הלוה ע"ד הערבות, ופרעון הערב למלוה (עבור הלוה)

מיחשב כמתן מעות המחייב את הלוה לחזור ולפרוע לו – מדין ערב, כמו שמתן המעות שמן המלוה ללוה מחייב את הערב (לפרוע למלוה) – מדין ערב, כידוע. ובנעשה ערב שלא מדעת הלוה, עיי"ש בשו"ע הנ"ל שאיה"נ – שאין הלוה מתחייב לחזור ולפורעו בחזרה. ומה שנחלקו התנאים הוא בדין שכירות פועלים, וכמבואר אצלנו בארוכה בס' ארץ הצבי (במאמר הדין בגדר חיוב שכירות פועלים).

[ו] וע' רשב"א לגטין (דף עה) שפרעון בע"כ שמייה פרעון, והובא דין זה בשו"ע חו"מ (סי' ע"ד), ושמה בחי' רעק"א (לחו"מ) הביא מהריב"ש, שאחר הבא לשלם עבור הלוה שלא בשליחותו אי"י לכופו למלוה לקבל הימנו. ודבר זה אפשר להסביר לפי שני צדדי הספק הנ"ל. דאם נאמר דבפרוע חובו של חברו שאין החוב פרוע, אלא שזה נחשב כמתנה למלוה על התנאי שימחול להלוה, אי"כ פשיטא דאין האחר יכול לכופו למלוה לקבל המתנה בע"כ, וגם פשיטא שאין האחר יכול לכופו למלוה למחול ללוה בע"כ. ואפילו נימא כהצד השני, שעצם החוב פרוע הוא באמת, נמי ניחא שפיר, די"ל דהא דקיי"ל דפרעון בע"כ שמייה פרעון, היינו דוקא בלוה הפורע (בע"כ של המלוה), שהרי עליו היה מוטל החוב לשלם. אך באחר הפרוע עבור הלוה שלא בשליחותו, שלא היה הדבר מוטל עליו לפרוע חוב זה, בכה"ג י"ל שלא נאמר דין זה דפרעון בע"כ שמייה פרעון.

[ז] וע' קצה"ח (רל"ה סק"ד) שרצה להוכיח כדעת הב"י (נגד הר' ירוחם) דהפקר ב"ד הפקר מועיל מן התורה לא רק להפקיר, אלא אף להקנות לאחרים, מהמשנה פ"א דשקלים, דאף שקטנים אינם חייבים במצות מחה"ש, מכ"מ אם שקלו מקבלים מידם, והלא מה שקטן שהגיע לעונת הפעוטות מקחו אינו אלא מדרבנן, ויש כאן בעיא של אסור והיתר בדאורייתא, דאסור להקריב ק"צ משל יחיד, ואעפ"כ חזינן שהקנין דרבנן מועיל לפתור את הבעיא דאורייתא, דבמה שהקטן מוסר מכספו לצבור יפה, חשיב שפיר כקנין דאורייתא.

ובנתיבות שמה (ס"ק י"ג) כתב, כבר הארכתי במק"א דהפקר בי"ד אינו רק הפקר מדאורייתא, אבל לא הוי קנין מדאורייתא, רק קנין מדרבנן ... ולזה גבי שקלים, כיון דהוי הפקר מדאורייתא מהקטנים, שוב הצבור זוכים במשיכת הגזבר, שהוא שליח דידהו מדאורייתא, כדין הזוכה מהפקר.

ועפ"י פשוטו כל הדברים האלה תמוהים הם, דלענין מצות מחה"ש לא סגי בהקנאת הכסף להקדש, אלא בעינן שיקדישנו בקדו"ד למזבח במיוחד עבור קרבנות הצבור, וכאמור, ומה שייך לומר כאן שיועיל קנין משיכה ע"י שליח או הקנין של הפקר ביד להקנות הכסף להקדש, הלא קנינים אלו רק מועילים להעביר בעלות החפץ לאחרים, אבל לא מועילים להקדיש את הכסף בקדו"ד למזבח.

[ח] ועי' גמ' ב"ב (עט.) הקדיש בור ואח"כ נתמלא מים ... מועלים בהם ואין מועלים במה שבתוכם. ועיי"ש ברשב"ם ובתוס' שכתבו בכאור דין זה, דאין חצר קונה להקדש, דחצר מטעם יד, ולא מצאנו יד להקדש. ועקצה"ח (ריש סי' ר') שהביא מס' האגודה, מצא דבר בביהכנ"ס זכה בו, ולא אמרינן דחצר ביהכנ"ס קונה להקדש, דחצר קונה מכח יד, ואין יד להקדש. ודברי האגודה האלו הובאו גם במג"א להל' ביהכנ"ס (סוף סי' קנ"ד). ועיי"ש בחי' רעק"א לאו"ח שכתב, שדברי האגודה מיוסדים ע"ד התוס' הנ"ל, ועי' רמב"ן פ' הספינה תירץ אחר לקושיא זו, וא"כ אין הכרח לדינו של האגודה. וכ"ה בקצה"ח הנ"ל, שכתב הרמב"ן, דאף אי נימא דהקדש קני בקנין חצר, אין מעילה בזכייתה. והסביר הקצות בכונתו דאין מעילה אלא בהקדש שהוקדש ע"י אדם, בקדושת פה. ועפ"י הסביר דעת התנא הסובר (בזבחים דף מ"ה) שאין מעילה בקדשי עכו"ם, דלמעילה בעינן קדושת פה ישראל. ומקשים העולם, דהלא בכור קדוש מאליו הוא, ויש בו מעילה. ואף שקק"ל הוא, ואין מעילה בקק"ל, מכ"מ, יש מעילה באימורי בכור לאחר זריקת דמו, וקשה לפי באור הקצה"ח בכונת הרמב"ן. אכן נראה שהבנת הקצות תמוהה מאוד, דהלא שם בגמ' מבואר שכל מחלוקת התנאים (אם יש מעילה בקדשי עכו"ם או לא) רק שייכא בקדשי מזבח, שהקרבן קרב עבור הבעלים, וכאן הנכרי הוא בעל הקרבן. אכן בקדשי בה"ב, אף בהקדישום הנכרי – לכו"ע יש בהם מעילה. וזה ברור שזה שלא כהבנת הקצות.

[ט] ובפשיטות נראה דצל"פ בכונת הרמב"ן באופן אחר לגמרי, דאף שהקדש שפיר קונה ע"י קנין חצר, מכ"מ לא יועיל קנין חצר הזה אלא לשווייה להמים (דהקדיש בור ונתמלא מים) כממון הקדש בקניינו, אבל אין קנין חצר מועיל ליצור על המים קדושת הקדש, ולפיכך הוא שאין בו מעילה. ועיי"ש בריטב"א לב"ב (עט) שג"כ כתב כדברי הרמב"ן, והוסיף להשוות לזה ענין גידולי הקדש, שלדעת כמה תנאים (עי' פסחים נו:) אין

בהם מעילה, דאף דשפיר קני הקדש מכח הקנין של ארעי אשבח, מכ"מ קנין זה (שהוא עפ"י חושן משפט) אינו מועיל ליצור קדושת הקדש. וזוהי כונת הגמ' פסחים (שמה) דנהי דמעילה ליכא איסורא מיהא איכא, כלומר, שהרי ההקדש שפיר קנה לאותם הגידולים החדשים מדין ארעי אשבח, ופשיטא דאסור לגזול ממון ההקדש.

ובגמ' ב"מ (פז) דרשו מקרא דרעך ולא של הקדש שאין היתר לפועל לאכול כשעוסק במלאכת הקדש. ועיי"ש בריטב"א שהקשה, למה לי קרא למיסר הקדש, והלא יש בו מעילה ... וי"ל דאיצטריך כשהתנה שלא יחול עליה הקדש אלא בדמיו, וכההיא שאמרו בונים בחול ואח"כ מקדישין (פ' הזהב). ודברי הריטב"א הללו זהים עם דבריו בפ' הספינה הנ"ל, שקיימת אפשרות שאיזה דבר יהיה ממון הקדש מבלי שתהיה עליו קדושת הקדש. [ועי' מזה בקובץ שיעורים ח"ב סוף סי' כ"ף].

ולפי"ז לק"מ קו' האחרונים ממה שיש מעילה באימורי בכור לאחר זריקת הדם, אף דאין שמה קדושת פה, דבבכור פשיטא שיש בו קדושת הקדש, שהלא קרבן הוא, וכל חידושו של הרמב"ן רק הי' בממון שזכה בו ההקדש עפ"י קניני חושן משפט, שקניני חצר וארעי אשבח רק פועלים ליצור בעלות, ולא ליצור קדושה.

ועפ"י הדברים האלה קשים מאוד כל דברי הקצות והנתיבות הנ"ל (באות ז'), שהלא קניני הפקר בי"ד הפקר ומשיכה רק מועילים ליצור בעלות ולא ליצור קדושה. ואפילו לדעת בעלי התוס' שכנראה סברי שכל שהוא ממון של בדק הבית ממילא תהי' עליו קדושת בדק הבית, מכ"מ במצות מחהש"ק, דבעינן שיקדישנו בקדו"ד למזבח לשם קניית קרבנות הצבור, פשיטא שאף לדידהו, לא שייך לומר כן.

וביישוב המשנה שקטן ששקל מקבלין הימנו, אולי צל"פ דמיירי במופלא הסל"א, לדעת הסוברים שהוא דאורייתא, שיכול הוא להקדיש בשנה שלפני שנת הגדלות שלו. או אולי י"ל דמיירי בגדול שהקדיש ע"מ שיתכפר בו הקטן, שכמו שביארנו במשנה דנדרים (דשוקל לו שקלו) דאפשר לאחד להקדיש מחהש"ק ע"מ שיתכפר בו חברו, כמו בשאר קרבנות, ה"נ יכול איזה גדול להקדיש ע"מ שיתכפר בו הקטן, דאף דמחהש"ק אינו בא בנדר ונדבה, אשר מה"ט אין מקבלין אותו מן הנכרים, מכ"מ בנשים וקטנים לא מקרי בא בהתנדבות, יש להם קדושת ישראל

שלמה, וגדר קדו"י היינו – אשר קדשנו במצוותיו וצווננו, אלא שחש"ו אם אינם רוצים, אינם מחוייבים לקיים את המצוות, וכך נשים במ"ע שהז"ג ובמחהש"ק, אבל לדעת הר"ת שפיר יכולה האשה לברך אקב"ו על מ"ע שהז"ג, שכל דברי הברכה נכונים הם, שהרי יש לה קדו"י שלמה וגמורה – כמו לאיש. [ועי' מסורה חוברת ה', עמ' נה-נו].

[י' עי' רמב"ם פ"ב ממע"ש ה"ב, מדת חסידות שפודין מע"ש בזה"ז בשוויו, כדרך שפודין אותו בפני הבית. והורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזה"ז פודה, לא יהי' זה חמור מן ההקדש. ובבהגר"א ליו"ד (רצ"ד סק"כ) כתב שד"ז תלוי במח' ר"מ ור"י, אי מע"ש מ"ג או ממון בעלים, דרק לפי מאי דקיי"ל כר"מ דמע"ש ממון גבוה, לפיכך דינו כהקדש, והקדש הרי נתמעט מדין אונאה, ומפני זה הוא דקיי"ל דהקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל. וענצי"ב בהעמק שאלה (סי' ק' אות ח') שדברי הגר"א אינם צריכים חיזוק, וגם מסתייעין מהא דאיתא בירושלמי וכו'.

ועי' גמ' ב"ק (צח.) שהדוחף מטבע של חברו לים הגדול (בצלולים דקא חזי ליה) פטור, ותמה בזה בקצה"ח (שפ"ו סק"י) דהלא קיי"ל (ערכין כד.) דאין להקדש אלא מקומו ושעתו, כלומר, שאותו החפץ ממש יש לו שיווי אחר אם הוא במקום אחר מאשר שוויו במקום הזה, ובפ"ק דב"ק (יא) מבואר שנבילה בבירא שויה זוזא, ואגידא שויה ארבעה וכו', עיי"ש, ומדוע לא נימא שמטבע של חברו שנמצא כעת בקרקעיתו של הים שוויו פחות מאשר אילו היו אותו המטבע ביבשה, וא"כ, במה שדחפו מידו אל תוך הים, הר"ז מזיק ממש בידים שהרי הפחיתו משוויו. ותי' בזה באגר"מ (חיר"ד ח"א סי' ע"ו ד"ה וקושיית קצה"ח), דדין זה נוהג דוקא במטבע, שע"פ דין אין לו יוקר וזול, ואף כשהוא נמצא בקרקעית הים, וצריך למיתב זוזא לבר אמוראה למישט ולמישקליה, עדיין שוויו – עפ"י דין – כפי מה שקבעה המלכות בדינא דמלכותא. ודוקא בפירי (כגון נבילה דפ"ק דב"ק דף י"א) אמרינן הכי, דבבירא שוויא זוזא ואגודא שוויא ארבעה.

ולפי"ז באמת יש מקום לבעל דין לטעון ולומר, דעד כאן ל"א שהקדש שוה מנה שחיללו על פרוטה מחולל אלא בהקדש שהוא פירי, שיש לו יוקר וזול, ושוויו תמיד מתחלף ותלוי כפי המקום והזמן, ובזמן מן הזמנים ובמקום מן המקומות שפיר אפשר להיות שיהי' שוה אך פרוטה,

אז הוא דאמרינן דאין אונאה להקדשות, ובפדאו לשה מנה אשו"פ בדעבד יהיה מחולל. אכן במטבע גדול של מע"ש ששוה עשרה דולרים, שחיללו על שעור של פרוטה במטבע אחר, יש מקום לומר שכאן א"א לומר שאין אונאה להקדשות, ושבעבד כך הוא שוויו – פרוטה, דלפי דינא דמלכותא שוויו עשרה דולרים ואין לו יוקר וזול. וכזה כתב הג"ר משה רוזן ז"ל בספרו נזר הקודש למנחות (דף פ"ב אות ז', דף קל"ב מדפי הספר). ומחותנו הגרצ"פ פרנק השיבו בכתב (נדפס בסוף הקונטרס זכרון משה, שהוציא נכדו הר"ר הלל ליטוואק, שיחי', בשנת תש"מ) ואני בעניי אין עכשיו בזכרוני מקור לחילוק זה, אם יש לכת"ר הוכחה לזה מגמ' או מפוסקים, הנני משתוקק מאוד להודיעני במוקדם, כי בפה הוא ענין הנוגע למעשה. ובס' חזו"א למס' דמאי (סי' ג' אות יו"ד) הביא מהס' כפתור ופרח שכן נהגו לעשות, לפדות מטבע על מטבע בפחות משוויו. ובצל"ח לפסחים נסתפק לומר, שאולי מאי דקיי"ל כר"מ דמע"ש הוי מ"ג, היינו דוקא בפירות שהופרשו בקריאת שם של מע"ש, אבל בכסף פדיונו, אולי אינו מ"ג. ולפי"ד לא שייך בכלל לומר כנ"ל, לפדות מטבע של סכום גדול של מע"ש על שיווי פרוטה במטבע אחר שהרי כל דינא דשוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל מיוסד הוא אדינא דאין אונאה להקדשות, ואף פירות של מע"ש דינם כהקדש מכח שיטת ר"מ – דהוי מ"ג. ואם נתפוס כסברת הצל"ח שכסף פדיון מע"ש שאין דינו כמ"ג. פשיטא שא"א לפדות שוה מנה אשו"פ. אכן עי' הר צבי (חלק זרעים סי' קט"ו) שהביא מדברי רש"י (לחולין כב) והר"ן בחי' (לסנהדרין לא) שאף בכסף פדיון מע"ש נמי קיי"ל דהוי ממון גבוה.

יא] ועפ"י יסוד האגר"מ טען ידידנו יקירנו האבר השנון הר"ר דניאל שטיין, שיחי', שאינו נכון להשתמש במטבעות של כסף (שמלפני שבעים שנה) שיש בחמש דולרי כסף יותר מאשר צ"ו גר"ם של כסף, להיות והוא עדיין טבעא (לפי דינא דמלכותא), אשר אין בו יוקרא וזולא, שוויו תמיד יהי' – חמשה דולרים, ולא די בסכום זה בזמננו לפדה"ב. (בית יצחק, תשס"ז, עמ' תצ"א). והעולם מיישבים, שמה שייסד הגרמ"פ הוא דוקא לחומרא, שמטבע שברקעית הים שוויו עדיין כשווי אילו הי' ביבשה על שפת הים, כפי קביעות דינא דמלכותא, אך היות והרבה משתמשים במטבעות ישנות אלו בתורת פירי, כי נמכרים הם ביוקר – בהרבה יותר מאשר שווים כפי דינא דמלכותא, אזי לחומרא יש לנו לומר שיש למטבעות אלו גם שיווי בתורת שו"כ (ובתורת פירי), ובתורת כן הלא

שווים הם יותר מאשר צ"ו גר"ם, ותמיד יש לנו לילך לחומרא ולומר שמה שהוא בבחינת כסף יש לו שוויות גם בתורת כסף וגם בתורת שו"כ, איזה מהם שיהי' שוה יותר.

ועפ"י פשוטו הי' נראה להכריח דבר זה ממאי דקיי"ל דאין נשבעים על הקרקעות, ואין דין שמירה על הקרקעות ועל העבדים ועל השטרות וכו', וכן לענין פדה"ב, וכאמור, דבעינן דוקא דבר המטלטל וגופו ממון, אכן על הכספים (טבעא) פשיטא דאיכא דיני שמירה ודין שבועה דאורייתא, ופשיטא דאפשר לפדות במטבעות, ואילו בנוגע לחליפין קיי"ל דמטבע אינו נקנה בחליפין, כמו ששטרות אינן נקנין בחליפין, וביארו הראשונים דה"ט, דכמו ששטר אין גופו ממון, כמו"כ מטבע נחשב כאין גופו ממון – לדין זה, וה"ט, כיסודו של הגרמ"פ עפ"י הגמ' פ' הזהב, דאין במטבע יוקרא וזולא, ששוויו קבוע עפ"י דינא דמלכותא, אע"פ שגוף המטבע שוויו פחות מאשר מה שקבעו שרי הממשלה. ואם נניח שיש שני אופני קביעות שיווי המטבע, הא', עפ"י דינא דמלכותא, והב', עפ"י שיווי גוף המתכת, ניחא, דלפעמים נידון המטבע כגופו ממון, ולפעמים – כדבר שאין גופו ממון. אכן אם נניח שלעולם אין שיווי המטבע אלא כפי מה שקבעה הממשלה, ואין לו שוויות בתורת פירי – כפי שיווי המתכת (במקרה שהמתכת שוה יותר מאשר מה שקבעה הממשלה), א"כ, לא יובן מ"ט יש על מטבעות דיני שמירה ודיני שבועה דאורייתא, וגם שאפשר לקיים ע"י מצות פדיון הבן.